

MEERVOUDIGE WEDUWEN TE SINT-JAN-IN-EREMO TIJDENS HET ANCIEN RÉGIME

Ginette Desmet

1. Inleiding

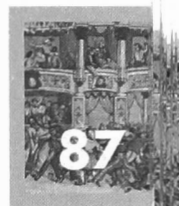
Iedere genealoog wordt tijdens familie-onderzoek vroeg of laat geconfronteerd met het fenomeen van menigvuldige en elkaar meestal in een snel tempo opvolgende huwelijken. Volgens de meeste auteurs zou dit vooral een mannelijk voorrecht zijn; vrouwen - en zeker vrouwen boven de 40/50 jaar - zouden veel minder gelegenheid hebben om op latere leeftijd nog in het huwelijksbootje te stappen. (1) Bij doorgedreven familieonderzoek stoot een onderzoeker echter ook wel op voorbeelden die bewijzen dat er op iedere regel uitzonderingen zijn en dat er ook op dit vlak vrouwen waren die 'hun mannetje stonden'. Ter illustratie geven we hier twee voorbeelden uit het Ancien Régime uit het kleine, afgelegen Oost-Vlaamse polderdorp St.-Jan-in-Eremo.

2. Suzanna Van Den Driessche

Tijdens onderzoek naar een van onze eigen voorouders, een zekere Joos De Clercq, ontdekten we dat hij op 72-jarige leeftijd in de zoete meimaand van 1703 voor de vierde maal trouwde. Toen we de figuur van Suzanna Van Den Driessche, zijn 68-jarige bruid, nader onderzochten bleek dat zijzelf toen voor de vijfde keer haar jawoord schonk. Meerdere van de eerdere partners, van zowel Joos als Suzanna, waren bovendien (soms meermaals) weduwe of

weduwnaar zodat het ontrafelen en vaststellen van de juiste relaties een heel karwei bleek. Hoewel de parochieregisters van Sint-Jan - in - Eremo heel wat hiaten vertonen, kon het ingewikkelde huwelijkspatroon toch opnieuw worden samengesteld. (2) Weet dat de meeste gegevens over de sociale achtergrond van de betrokkenen werden verkregen door het napluizen van boedelbeschrijvingen, de zogenaamde staten van goed die na een overlijden werden opgemaakt indien er minderjarige erfgenamen waren. Om het kluwen te ontrafelen en de relaties in hun juiste context te plaatsen worden de feiten hier op een rijtje gezet.

Suzanna was afkomstig van Hansbeke waar ze op 22 maart 1635 werd geboren als tweede van de vijf kinderen van Jooris Van Den Driessche en Livina Van Moerbeke. Over haar eerste echtgenoot is letterlijk niets terug te vinden. Zijn bestaan blijkt alleen uit het feit dat in de staat van goed opgemaakt na haar overlijden, haar vier volgende echtgenoten (die wel met naam worden vermeld) nauwkeurig worden opgesomd volgens hun 'rangorde'. (3) Dat er in die staat van goed geen vergissing werd gemaakt blijkt ook uit het testament van Jan Minnaele haar derde man (zelf ook vier keer gehuwd). Daarin omschrijft deze zichzelf als: 'Ick Jan Minnaele, derden man van Susanna Van Den Driessche...'. (4) Haar eerste huwelijk

vond niet plaats te Hansbeke. Suzanna was toen waarschijnlijk reeds weggetrokken uit haar geboortedorp want huwelijken werden immers ingezegend in de parochie van de bruid. Dit eerste huwelijk was vermoedelijk heel kortstondig, zonder overlevende kinderen en zonder gedurende het huwelijk verworven onroerend goed, zodat er geen enkele reden bestond om de eerste echtgenoot na zijn overlijden nog ergens bij naam te vermelden.

Het grootste gedeelte van het leven van Suzanna speelde zich af in St.-Jan-in-Eremo. Haar tweede bruidegom waar ze circa 1663-1664 mee huwde⁽⁵⁾ was leeftijdsgenoot Gillis Aveth, zoon van Antoon, een vrijlaat van het ambacht Ijzendinghe. Gillis was herbergier/brouwer te St.-Jan -in -Eremo: op 6- 7-1680 kocht hij een gemet 50 roeden grond met' huysinghe, schuringhe, stallijnghe, brauwerije ende andere edificien int 53e begyn vanden polder Beoostereede'.⁽⁶⁾ In de parochierekeningen werden geregeld betalingen aan hem vermeld: vb.' over diversche theiren tsynen huysse ghesdaen soo by de officieren op de procesdagh en andersyns' en werd hij belast op' neerynghe'.⁽⁷⁾ Uit dit huwelijk werden minstens vier kinderen geboren waarvan er slechts twee de huwbare leeftijd bereikten en ook kinderen kregen.⁽⁸⁾ De oudste dochter zou in het beroepsmilieu van haar vader blijven want ze trouwde met de tavernier

Adriaan Haeck. De jongste huwde met Jan Doppegieters die soms fungeerde als parochie-ontvanger en armmeester. Beide dochters overleden echter nog voor hun moeder rond hun 28ste levensjaar. Gillis Aveth zelf overleed op 5 februari 1689 te Sint-Jan-in-Eremo. Hij was toen 52 jaar en zeker niet onbemiddeld. Hij liet zo'n 17 gemeten grond en twee huizen met hun afhankelijkheden na, benevens een batig saldo van zo'n 85 ponden.⁽⁹⁾

Suzanna was toen al bijna 54 jaar maar lang treuren was er niet bij. Nog geen vier maanden later hertrouwde ze reeds met Jan Minnaele, zelf nog maar sinds drie maanden voor de derde keer weduwnaar. Indien zijn leeftijd - die de dorpsgeestelijke bij zijn overlijden noteerde - klopte, was hij 16 jaar jonger dan Suzanna! Ook zijn derde vrouw was een weduwe geweest die aanzienlijk ouder was (circa 18 jaar). Ergens moet het koppel toch voor reacties van de dorpsgenoten hebben gevreesd want het huwelijk werd met dispensatie van de drie kerkafroepingen in Brugge afgesloten.

Bepaalde huwelijken waarbij de partners qua leeftijd veel van elkaar verschilden of het extra vlug hertrouwen van weduwen en weduwnaars m.a.w. huwelijken die sterk van het normale huwelijkspatroon afweken werden door de parochianen op een duidelijke wijze afgekeurd door het houden van herrie of

ketelmuziek op de vooravond van de huwelijksceremonie. ⁽¹⁰⁾ Hoewel Jan Minnaele reeds voor 1685 geregeld kerkmeester en/of ontvanger van Sint-Jan -in-Eremo was, beletten deze achtbare functies niet dat hij een natuurlijke dochter had (Anna) bij een zekere Maria Bockstaele. ⁽¹¹⁾ Het was zijn enig overlevend kind en per testament bedacht hij haar met een derde van zijn nalatenschap. ⁽¹²⁾ Jan Minnaele overleed op 25 mei 1692 te St.-Jan-in-Eremo. Twee dagen later werd hij er met een dienst eerste klasse begraven. Zijn natuurlijke dochter Anna was geen lang leven beschoren. In de zomer van 1697 overleed ze in het St-Janshospitaal te Brugge aan de gevolgen van een 'accident'. ⁽¹³⁾

Suzanna hertrouwde opnieuw; nu met ene Jacob Duerinck die opnieuw jonger was dan zijzelf (ongeveer 8,5 jaar). Hij was sedert 22 maart 1697 weduwnaar van Gillyntken De Mangelaere waarbij hij een enig overlevend kind had. Jacob was niet betrokken bij het beleid van kerk of parochie. Ook het vierde huwelijk van Suzanna duurde niet lang. Haar man overleed amper drie jaar later op 23 maart 1700 en ook hij kreeg een uitvaartdienst eerste klasse. Zijn enige zoon Joos erfde van hem zo'n 19 gemeten grond, benevens een herberg en brouwerij te Sint-Laureins-ten-Blokke. ⁽¹⁴⁾ Qua sociale achtergrond was er dus een treffende overeenkomst met Gilles Aveth.

Suzanna trouwde tenslotte voor de vijfde en de laatste keer in mei 1703 met drievoudig weduwnaar Joos De Clercq, een welstellende landbouwer geboren op 8 september 1630 in het gezin van Adriaen De Clercq en Amelberga Stappaerts. Uit zijn eerste huwelijk met Petronella Van Hevele had hij twee overlevende zonen. Toen zij na 25 jaar huwelijk stierf hertrouwde hij anderhalf jaar later met Jacoba De Wulf, een 58-jarige weduwe. Deze stierf echter op haar beurt na amper twee jaar huwelijk ,waarop hij 8 maanden later opnieuw hertrouwde; nu met de tweevoudige weduwe Josina Janssens. Deze woonde in het nabije Sint-Margriete en Joos verhuisde naar dit dorp. Tijdens zijn derde huwelijk zou hij zijn positie van gezinshoofd en bedrijfsleider afstaan aan zijn oudste zoon Jan. Hij kan hiermee als een soort rentenier' avant la lettre' omschreven worden. ⁽¹⁵⁾ Daar de parochieregisters van Sint-Margriete maar bewaard gebleven zijn vanaf 1663 kennen we de juiste geboortedatum niet van Josina Janssens. We weten alleen dat ze uit haar eerste huwelijk met tweevoudig weduwnaar Jan Hebbrecht, twee overlevende kinderen Jan en Barbara had. Vermoedelijk was ze eind de veertig toen ze in 1690 voor de derde keer huwde want tijdens haar tweede huwelijk met Petrus Gysels, had ze op 31 juli 1686 nog een laatste kind gebaard. Joos trad geregeld op als kerkmeester en armmeester/ontvanger van Sint-Jan-in-

Eremo en later ook van Sint-Margriete na zijn huwelijk met Joosyntien Janssens. Hij zou Suzanna Van Den Driessche, zijn vierde echtgenote, na een huwelijk van een zestal jaren nog een tweetal jaren overleven en op 80-jarige leeftijd begraven worden in het kerkje van Sint-Jan-in-Eremo.⁽¹⁶⁾ Uit het bronnenmateriaal zijn verder weinig gegevens over Suzanna te sprokkelen. Blijkens gegevens uit de doopregisters hielp ze soms andere vrouwen tijdens de bevalling want er was geen officiële beëdigde vroedvrouw in dit afgelegen polderdorpje tijdens deze periode.⁽¹⁷⁾ Uit de gegevens uit haar staat van goed, opgemaakt na haar overlijden (omdat er toen nog drie minderjarige kleinkinderen gerechtigd waren in haar erfenis) komt ze eveneens naar voren als een sociale, meevoelende vrouw. Zo legateerde ze aan de armen van Hansbeke

(haar geboortedorp) 10 ponden groten en schonk ze Pieter Faeyts tot Lockeren' haar petekind, 7 ponden 5 schellingen. Daarenboven legateerde ze aan de armen van St.-Jan-in-Eremo' diversche haere kleederen ende lynwaeten'. Gedurende haar leven had ze aan deze armen reeds een stuk grond van 1 gemet 67 roeden groot in de Bentillepolder geschonken dat jaarlijks een pond groten pachtgeld opbracht. De, in haar staat van goed, met het predikaat' eerbaere' bedachte Suzanna Van Den Driessche was een welstellende vrouw naar de normen van haar tijd en milieu. Op 20 januari 1709 werd ze met de hoogste dienst begraven in St.-Jan-in-Eremo. Naast een batig saldo van 408 ponden 6 schellingen 4 groten liet ze nog meer dan 32 gemeten land na benevens de helft van het huis en de brouwerij van Gilles

Huwelijksschema Suzanna Van Den Driessche.

Suzanna Van Den Driessche X N.N.

XX Gillis Aveth.

XXX Joannes Minnaele X Judoca De Schepper

XX Judoca Bury (Burin)

XXX Maria Fierens X Gillis Van der Eecken X N.N.

Onwet. : Maria Bockstaele

XXXX Jacob Duerinck X Gillyntken De Mangelaere.

XXXXX Judocus de Clercq X Petronella van Hevele

XX Judoca De Wulf X Livinus Van De Velde

XXX Judoca Janssens X Joannes Hebberecht X Petronella Van de Wiele

XX Petronella Bouilon

XX Petrus Gysels

Aveth, een hofstedeke en een' woonhuys gedeckt met pannen'.⁽¹⁸⁾ Een dakbedekking met dakpannen was tijdens deze periode nog zo uitzonderlijk op het platteland dat het gegeven in de staat van goed expliciet werd vermeld.

3. Maria Jacoba Van Sleeuwhaege

In ditzelfde kleine Oost-Vlaamse polderdorp troffen we nog een tweede, veelvuldige weduwe aan wiens huwelijksgeschiedenis nog voor een stuk extremer is en mogelijk wel een unicum vormt. Maria Jacoba Van Sleeuwhaege, bijna 100 jaar later geboren dan Suzanna Van Den Driessche, was niet minder dan 6 keer gehuwd waarbij haar laatste echtgenoot zelfs meer dan 40 jaar jonger was dan zijzelf ! Even de ont-hutsende feiten op een rijtje...

Marie Jacoba werd op 18-6-1733 geboren en gedoopt te St.-Jan-in-Eremo. Hoewel haar vader Joos Van Sleeuwhaege een keuterboertje was, bezat hij toch genoeg financiële draagkracht en onroerend goed om, als 48-jarige weduwnaar met kind, nog een goede partij te vormen voor de veel jongere, onbemiddelde Adriana Camerbeke. Deze nieuwe bruid kon bezwaarlijk een fris, groen blaadje genoemd worden want ze was 'beth de 30-jaar',⁽¹⁹⁾ weduwe, moeder van een kind en al enkele maanden zwanger bij de huwelijksinzingening. Het huwelijksgeluk van het

nieuwbakken koppel was van korte duur: na 5 maanden huwelijk werd Maria Jacoba geboren en toen ze amper 8 maanden oud was stierf haar vader. Adriana bleef een tweetal jaar weduwe en trouwde toen voor de derde keer met Pieter Bruyntiens, een jongeman van nog geen 21 jaar oud. Deze was onbemiddeld, zijn enig onroerend bezit bestond uit een aandeel in een hofstedeke dat hij voor de schamele som van 3 ponden groten verkocht.⁽²⁰⁾ Maria Jacoba was nauwelijks dertien jaar oud toen ook haar moeder stierf en ze als wees achterbleef. Haar stiefbroer Jan, het enige overlevende kind van de 10 kinderen van haar vader uit diens eerste huwelijk, was ondertussen op 20-jarige leeftijd ook al overleden. Hoewel een hoge zuigelingen- en kindersterfte tot het normale patroon van deze tijd behoorde, lag- om nog niet helemaal opgehelderde redenen- deze sterfte nog veel hoger in de polders dan in Binnen-Vlaanderen. Het eerste gezin van Joos Van Sleuwaegen illustreert dit wel heel schrijnend!⁽²¹⁾ De mogelijkheden voor meisjesarbeid waren erg beperkt op het platteland en Maria Jacoba werd, net als haar halfzuster Joanna Coppens (het kind uit het eerste huwelijk van haar moeder), dienstmeisje/spinster in het gezin van Jacques Bollé.⁽²²⁾

De hoogst merkwaardige huwelijksgeschiedenis van Maria Jacoba vangt aan als ze -nog geen 17-jaar oud - op 12 mei

1750 voor de eerste keer huwt. Dit huwelijk van Maria Jacoba is hét typevoorbeeld van het groene blaadje dat door de (stok)oude bok gesmaakt wordt. Guillielmus De Rijcke, haar bruidegom was een 64-jarige weduwnaar die haar grootvader had kunnen zijn! De oude Guillaume was haar kersverse buurman want amper zes maanden voordien had hij een hofstedeke gekocht dat paalde aan het erfgoed van Maria Jacoba. Het huwelijk werd ingezegend te Kaprijke en niet in St-Jan-in-Eremo, de parochie van het kind-bruidje. Probeerde het koppel ketelmuziek bij het huwelijk te vermijden en de dorpsgenoten voor een voldongen feit te plaatsen? Na 8 jaar huwelijk overleed Guillaume en werd hij met de hoogste dienst bijgezet in het kerkje van St.-Jan-in-Eremo. Maria Jacoba had van hem een dochttertje dat echter al op 5-jarige leeftijd overleed en eveneens in het kerkje werd begraven. (23)

Was ze als onervaren kind in het huwelijk gestapt met een bejaarde weduwnaar; voor haar volgende vijf huwelijken zouden de rollen resoluut omgedraaid worden. Toeval of bewuste keuze: haar volgende vijf partners waren stuk voor stuk ongehuwde mannen waarvan enkele dan nog een stuk jonger dan zijzelf. Nog geen twee maanden na het overlijden van de oude Guillielmus kwam al de eerste van deze ongewone serie aan de beurt. Leeftijdgenoot Francies De Taeye

was qua afkomst en sociale klasse net als haar vader een gewoon keuterboertje. Zijn onroerend bezit was echter nog een stuk bescheidener, het bestond alleen uit een (gehypothekerd) hofstedeke met twee gemeten grond genaamd 'het croontien' te Heine (een heerlijkheid te Kaprijke). Gedurende het huwelijk werden er vier kinderen geboren die echter allen relatief jong zouden overlijden. Toen Francies De Taeye in 1766 overleed werd zoals gebruikelijk een staat van goed opgemaakt omdat er toen nog drie minderjarige kinderen in leven waren. (24) Opvallend in deze gedetailleerde boedelbeschrijving is het grote aantal juwelen die met hun geschatte waarde worden vermeld: een paar gouden pendants, een gouden knopring, een gouden strikring, 2 gouden trouwringen, een gouden kruis, een zilveren ijzerke met gouden 'poitiens' (een zogenaamd oorijzertje: een smal beugeltje, dat onder een of meerdere mutsen werd gedragen, dat om het achterhoofd sloot en waarvan de uiteinden waren afgezet met kleine knopjes of klompjes), (25) drie mangespens met stalen beugels, eenige zilveren knopen, een zilveren 'vrauwe doose' (=snuifdoosje?) een zilveren ceintuurgesp en een paar vrouwengespen. Het gros van deze juwelen waren vrouwensieraden en dus pronkbezit van Maria Jacoba. De kostbaarste juwelen waren de gouden pendants geschat op 7 ponden, acht schellingen en 4 groten. Pendants waren hangsie-

raden die aan de oorlappen van de vrouwenmutsen werden bevestigd.⁽²⁶⁾ De totale waarde van de juwelen werd geschat op meer dan 28 ponden: een heel hoog bedrag, hoger dan de prijs van een goed werkpaard.⁽²⁷⁾ Het is een niet te bewijzen, verleidelijke gedachte dat Maria Jacoba deze juwelen mogelijk had gekregen tijdens haar eerste huwelijk met de oude weduwnaar. Voor wat, hoort wat... De staat sloot met een batig saldo van 76 ponden vier schellingen wat het gezin toch uittilde boven de laagste bevolgingsklasse.

De snelheid waarmee Marie Jacoba hertrouwde is ronduit verbijsterend! Opnieuw nog geen twee maanden later was ze alweer gehuwd en het eerste kind uit dit derde huwelijk volgde op minder dan een jaar tijd. Haar derde man was de iets jongere vrijgezel Jozef Boelens. Hij was onbemiddeld en bracht geen onroerende goederen in. Gedurende zijn huwelijk met Maria Jacoba kon het gezin echter nog wat onroerend goed aankopen. Jozef was als thuiswever bedrijvig. Ook hij zou zijn huwelijk met Maria Jacoba niet lang overleven want reeds in het voorjaar van 1772 overleed hij. Zijn staat van goed vertoont een klein 'kommerlijk' (negatief) saldo. De oorzaak daarvan lag vooral bij de wezenpenningen die de toen nog levende drie wezen van Francies De Taeye van rechtswege toekwamen en die als negatief saldo werden aangerekend.

Ook had het koppel geld geleend voor de aankoop van onroerend goed, daarvoor hun goederen gehypothekeerd en moesten er nog twee jaar en zes maanden achterstallige intresten worden betaald.⁽²⁸⁾

De volgende in de rij die klaar stond om het met Maria Jacoba te wagen was vrijgezel Jan Bollé: 7,5 jaar jonger en.. onbemiddeld. De nu al 39 -jarige Maria Jacoba, bezat een hofstedeke en een tiental gemeten grond wat haar genoeg aantrekkingskracht verleende om hem over de streep te halen. Nog geen vier maanden na het overlijden van haar derde man was ze alweer hertrouwd. Maria Jacoba werd ook van haar vierde man opnieuw zwanger en baarde nog twee kinderen Gedurende meer dan tien jaar slaagde Jan erin om als thuiswever /keuterboer samen met Maria Jacoba de touwtjes aan elkaar te knopen maar toen sloeg het noodlot hard toe. In de herfst van 1783 stierven kort na elkaar zijn stiefzoon Jan Baptist De Taeye (22 jaar), zijn zoontje Pieter Bernard Bollé (9 jaar) en hijzelf.⁽²⁹⁾ Welke besmettelijke ziekte de mannelijke leden van het gezin op nog geen drie weken tijd wegmaaide vermelden de bronnen niet. Het zwakke geslacht, Maria Jacoba en haar dochtertjes Maria Catharina Boelens (16 jaar) en Anna Maria Bollé (7 jaar), overleefde deze rampzalige periode.

Maria Jacoba bleef nu al voor de vierde keer als weduwe achter en hoewel de

intervallen tussen haar huwelijken bij het vorderen van haar leeftijd toch iets groter werden (en de leeftijd van haar partners lager.. !), zou ze het als 51-jarige weduwe wagen om- na zowat 8 maanden weduwschap- voor de vijfde keer te trouwen. De nieuwe gegadigde heette Bernard Coppens, was meer dan 8 jaar jonger en eveneens als haar drie vorige partners nog vrijgezel en... onbemiddeld. Een negental jaren zou dit huwelijk duren, toen stierf Bernard Coppens na een ziekte op 19 april 1793. Net als zijn voorgangers Jozef Boelens en Jan Bollé was ook hij bedrijvig geweest als thuiswever. Alles bij elkaar genomen had hij niet slecht geboerd : het koppel sliep in een 'pluymen' bed en hield er een knecht op na die een kafbed op de voute als slaapplaats had. Tevens was er een kind in dienst dat geplaatst was door de armendis van Watervliet en betaalden ze een koewachttertje. De veestapel bleef echter beperkt tot twee koeien en twee varkens. Maria Jacoba had nog altijd behoorlijk veel juwelen zij het in mindere mate als ten tijde van haar tweede huwelijk, ze werden geschat op meer dan 21 ponden. De staat van goed van Bernard sloot met een batig saldo van meer dan 160 ponden wat het gezin toch in de middenklasse situeert. ⁽³⁰⁾

Was deze huwelijksgeschiedenis zelfs voor de betrokken tijd eerder uitzonderlijk, op 3 oktober 1797 komt het klapstuk. Dan wordt namelijk in het huwe-

lijksregister van St.-Jan-in-Eremo het huwelijk genoteerd van de 64-jarige, veelbeproeefde weduwe Maria Jacoba Van Sleeuwhaege met de 23-jarige Cornelius De Wever, een kleinzoon van haar tante Joanna Camerbeke. Maria Jacoba was zelfs nog getuige geweest bij het huwelijk van zijn ouders ! Het is moeilijk om de drijfveer bij het tot stand komen van dit huwelijk in te schatten. Cornelis had er slechts een beperkt materieel voordeel bij want het leverde hem na het overlijden van Maria Jacoba alleen het vruchtgebruik op van haar onroerend goed. Evenmin werd er een huwelijkscontract opgemaakt dat hem extra kon begunstigen en Maria Jacoba liet ook geen testament na. In deze onzekere periode met zijn stijgende prijsduurte en geldontwaarding was de bestaanszekerheid die dit huwelijk hem bood (een dak boven het hoofd en brood op de plank) en het vooruitzicht op het vruchtgebruik misschien een argument om toch maar de stap te wagen. Mooi meegenomen voor Cornelis was dat hij daardoor ook kon ontsnappen aan inlijving in de Franse legers want op 19 Fructidor VI (5 -9- 1798) werd de wet op de conscriptie gestemd die op 3 Vendémiaire VII (24-9-1798) werd aangevuld met een uitvoeringsbesluit, waardoor jongelingen tot de leeftijd van 25 jaar werden opgeroepen om dienst te nemen in het Franse leger. ⁽³¹⁾ Maria Jacoba was uit taai hout gesneden. Cornelis heeft zich waarschijnlijk nooit

Huwelijksschema Maria Jacoba Van Sleewaeghe

Maria Jacoba Van Sleewaeghe X Guillaume De Rijcke X Anna Maria De Craene.

XX Franciscus De Taeve

XXX Jozef Boelens

XXXX Joannes Bollé

XXXXX Bernardus Coppens

XXXXXX Cornelius De Wever

kunnen inbeelden dat hij nog zo lang als haar wettige echtgenoot door het leven zou gaan want ze stierf pas op 17 mei 1812 te Sint-Jan-in-Eremo. Ze was toen bijna 79 jaar en van haar 9 kinderen was alleen haar dochter Anna Maria Bollé nog in leven. Werkman Cornelis De Wever verkocht zijn recht van bijlevinge (vruchtgebruik) op haar onroerende goederen aan haar erfgenamen; haar dochter Anna Maria Bollé gehuwd met Pieter Van Vooren en Louis De Nijs tingieter te Eeklo, vader en voogd van de drie minderjarige kinderen van haar toen ook al overleden dochter Maria Catharina Boelens. ⁽³²⁾

Besluit

Beide verrassende weduwengeschiedenissen vertonen toch enkele opmerkelijke verschillen. Beide vrouwen leefden in een andere tijd maar ook in een andere sociale milieu. Suzanna behoorde tot de meest welgestelden van het dorp terwijl Maria Jacoba afkomstig was uit een

milieu van keuterboertjes die - hoewel niet armlastig - het toch heel wat moeilijker hadden om het hoofd boven water te houden.

Bij het huwelijkspatroon van Suzanna zien we een kluwen van echtverbintenissen waarbij niet minder dan 21 personen betrokken waren. Toch is het aantal nakomelingen dat volwassen werd uiterst gering! De oogst van al deze huwelijken leverde slechts een beperkt aantal kinderen op die de huwbare leeftijd bereikten en op hun beurt voor nakomelingen zorgden. Het aantal volwassen wordende kinderen bleef hier per vruchtbaar koppel beperkt tot één of maximaal twee. Als begoede vrouw presteerde Suzanna het moeiteloos om na haar 53ste levensjaar nog drie keer te hertrouwen waarbij haar derde en vierde partner dan nog opmerkelijk jonger waren. Haar eerste huwelijk buiten beschouwing gelaten, kende ze tijdens haar vruchtbare periode een tweede huwelijk dat bijna een kwarteeuw duur-

de en waaruit kinderen werden geboren. Wat waren de motieven van een man als Jan Minnaele? Zowel zijn derde als vierde bruid waren heel wat ouder dan hijzelf. Of er nu echt sprake is van opportunisme van zijn kant bij deze partnerkeuze is niet helemaal duidelijk. Hoewel we geen juist idee hebben van zijn vermogen, wijst alleen al het feit dat hij kon lezen en schrijven en geregeld kerkmeester /ontvanger van zijn parochie was, erop dat hij tot de meer welgestelden behoorden. Hoewel weduwnaars meestal met jongere vrouwen hertrouwden wijkt ook Joos De Clercq net als zijn twee voorgangers af van dit patroon. Als een van de meest welgestelde en vooraanstaande personen van zijn dorp hertrouwde hij na het overlijden van zijn eerste echtgenote drie keer met weduwen die ofwel leeftijdsgenoten, ofwel minstens de vruchtbare leeftijd al voorbij waren. ⁽³³⁾ Mogelijk speelden andere motieven een rol bij de partnerkeuze. De periode waarin hij als weduwnaar veelvuldig opnieuw huwde was een heel woelige, onveilige periode: de Franse coalitieoorlogen en vooral de Spaanse succesieoorlog stonden borg voor onveiligheid en soldatenterreur. De kerk- en parochierekeningen uit die periode staan bol van getuigenissen hierover, gaande van leveringen en 'fouragie' aan soldaten van diverse pluimages en inkwartieringen, tot giften aan officieren voor het houden van de goede orde

toe. Joos had zelfs bij zijn overlijden nog een vlucht-koffer te Brugge waarin hij een grote som geld bewaarde. In de - in vergelijking met het platteland - relatief veilige steden konden plattelandsbewoners in onzekere tijden koffers huren bij particulieren waarin ze hun geld en kostbaarheden veilig konden opbergen. ⁽³⁴⁾ Probeerde hij misschien bewust te voorkomen dat er nog kinderen werden geboren om aldus het familiepatrimonium in deze onzekere tijd voor versnippering veilig te stellen? Tevens speelde misschien een zeker sociaal bewustzijn mee zodat alleen gegoede vrouwen als nieuwe partner in aanmerking kwamen want er werd hertrouwd in hetzelfde sociale milieu. De partners van Suzanna behoorden tot de meest welstellenden van het dorp. In dit opzicht hielden de vooraanstaanden van een klein dorp er blijkbaar eenzelfde huwelijksstrategie op na als de notablen en gefortuneerden uit de stad. Deze vormden eveneens een hechte, gesloten groep die in onderlinge kring huwden.

Maria Jacoba hertrouwde waarschijnlijk zo vlug uit bittere noodzaak. Het was eenvoudiger en financieel voordeliger om te trouwen dan loon aan knechten te betalen. Daar ze toch wat onroerend goed bezat, vormde ze voor jonge mannen zonder eigen grondbezit toch een goede partij. Weduwe, kinderen, ouder... het woog allemaal blijkbaar niet op tegen het vooruitzicht - *causa uxora* - ⁽³⁵⁾

een eigen hofstedeke met wat eigen grondbezit te kunnen uitbaten. Onbemiddelde mannen konden zo via een huwelijk met een weduwe met wat goed, ontsnappen aan de lage status van inwonende knecht zonder eigen grondbezit of gewone landarbeider. Voor nuchtere, op overleven gerichte plattelanners, waren zelfs oudere weduwen in dit geval geschikte partijen. Door naast de uitbating van het hofstedeke aan thuisweven te doen konden ze een relatief goed bestaan opbouwen. Zonder dit huwelijk met een weduwe met wat eigendom hadden deze mannen een huwelijk uit economische noodzaak misschien nog jaren moeten uitstellen. Indien zij de langstlevenden waren, konden ze als weduwnaar tevens blijven genieten van het vruchtgebruik van het onroerend goed (het zogenaamd recht van 'bijlevinge'). Niet alleen Francies De Taeye, Jozef Boelens, Jan Bollé, Bernard Coppens en Cornelis De Wever beantwoorden aan dit profiel, ook Pieter Bruyntiens (de stiefvader van Maria Jacoba) past volledig in dit rijtje van vrijgezellen voor wie een huwelijk met een weduwe met wat goed een unieke gelegenheid vormde om de eigen economische situatie te verbeteren.

Wat betreft de reacties van de dorpsgenoten is er één aanwijzing dat er mogelijk kabaal viel te verwachten. Haar eerste huwelijk met Guillaume De Rijcke met wie er een enorm leeftijdsverschil

was, werd in een andere parochie afgesloten. Opvallend is dat we ditzelfde gegeven aantreffen bij het huwelijk van de veel oudere Suzanna Van Den Driessche met Jan Minnaele, ook dit huwelijk werd niet in de eigen parochie afgesloten. Van een wachttijd na het overlijden van een echtgenoot is er bij Maria Jacoba geen sprake; de pastoor zegende blijkbaar probleemloos ieder volgend huwelijk weer in na een rouwperiode van soms nog geen twee maanden. Dit was voor haar waarschijnlijk net lang genoeg om quasi zeker te zijn dat ze niet zwanger was van haar vorige man.

In hoeverre beide vrouwen buitenbeentjes waren is een vraag die niet gemakkelijk kan worden beantwoord in het 'geval' Suzanna Van Den Driessche. De huwelijksaktes in de parochieregisters werden maar vanaf de tweede helft van de 18de eeuw min of meer gedetailleerd genoteerd. Zeker voor gegevens uit de 17de eeuw en de eerste helft van de 18de eeuw zijn de registers onbruikbaar omdat de gegevens heel summier zijn en meestal alleen de naam van de trouwers en die van de huwelijksgetuigen vermelden. Zelfs voor de tweede helft van de 18de eeuw zijn de registers niet echt bruikbaar. De pastoor noteerde soms niet eens of de trouwers weduwnaars of weduwen waren en de leeftijd van de trouwers wordt meestal pas vanaf ongeveer 1792 in de aktes vermeld. Bij een

gewone lezing zouden de aktes dus heel wat informatie foutief doen overkomen. Alleen echt genealogisch onderzoek, waarbij ook geboorte- en overlijdensregisters en andere bronnen worden nageplozen en vergeleken, kan hier voor meer informatie zorgen.

Om toch voor wat nader vergelijkingsmateriaal te zorgen werden de registers en de aktes van de Burgerlijke Stand van St-Jan-in-Eremo, Sint-Margriete, St-Laureins en Watervliet voor de periode 1792-1802 nader bekeken. Slechts 245 aktes waren bruikbaar genoeg om te verwerken, zodat dit dus niet meer dan een kleine steekproef zonder wetenschappelijke pretentie is. Bij deze 245 huwelijken zijn er in 67 gevallen een weduwe en in 61 gevallen een weduwnaar betrokken partij. Er hertrouwen dus net iets meer weduwen dan weduwnaars (6 gevallen). In iets minder dan 10 percent (23 gevallen) betreft het een huwelijk van een weduwnaar met een weduwe. Weduwnaars hertrouwen in die periode bijna altijd met een jongere vrouw, slechts 2 huwden er met een vrouw van dezelfde leeftijd en 4 met een oudere vrouw. Doch ook 43 weduwen (64%) hertrouwen met een man van dezelfde leeftijd of jonger. Niet minder dan 21 weduwen huwden met een man die meer dan 10 jaar jonger was (30%) en daarvan zijn er 12 van wie de man zelfs meer dan 15 jaar jonger was. Er zijn twee frappante uitschieters: te Sint-

Laureins huwde de 34-jarige arbeider Jan Frans Walgraeve de 68-jarige (dus dubbel zo oude!) weduwe Anna Maria Maertens en de 57-jarige weduwe Josina Veirman huwde er met de 30 jaar jongere arbeider Jan Cornelis Jots.

Volgens C.Vandenbroecke hertrouwen weduwnaars meestal met een jongere vrouw van lagere komaf. Dat het op een boerderij met inwonend dienstponeel door de goegemeente waarschijnlijk onwelveoglijk geacht werd indien een weduwe of weduwnaar ongehuwd bleef samenwonen met ongehuwde (en dus meestal jonge) knechten of meiden, is een motivatie die kan meegespeeld hebben en die wel eens over het hoofd wordt gezien. Dit verklaart misschien het vlugge hertrouwen, de lagere leeftijd en de lagere sociale komaf van de partners van de meeste weduwnaars en veel weduwen. Maria Jacoba's vlugge hertrouwen is waarschijnlijk hierdoor ook wel te verklaren, haar opeenvolgende partners waren mogelijk voordien in vast of los dienstverband knecht op haar hofstede. Het waren immers arme vrijgezellen, op het platteland dé kenmerken van landarbeiders en knechten. Hoe kon ze anders als weduwe met kinderen en een hofstede om te onderhouden (dus met de handen vol werk) zo vlug met een nieuwe partner kennis maken? De 'actieradius' voor ongehuwden was gezien de beperking van de mobiliteit heel gering. Haar eerste huwelijk met

haar stokoude buurman is een extreem voorbeeld van dit feit maar bij haar vijf volgende huwelijken lagen haar partners misschien nog dicht bij de hand. Kennismaken was overbodig, men kende elkaar en wist wat men van elkaar te verwachten had.

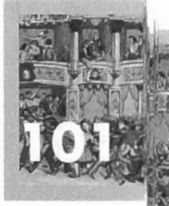
Deze beide levensgeschiedenissen houden toch ook heel wat ellende in. Welke moed moest deze vrouwen opbrengen om telkens opnieuw te beginnen? Hun leven is onvoorstelbaar voor iemand van onze tijd: een aaneenschakeling van overlijdens in de naaste familiekring. De welstellende Suzanna overleefde al haar kinderen en vier echtgenoten, Maria Jacoba had kinderen van vier verschillende mannen maar slechts één kind en haar laatste echtgenoot zouden haar overleven. Ondanks alle ellende en tegenslagen waren deze beide vrouwen uit dit kleine polderdorp toch heel taai, sterke vrouwen; mogen we ze met artikel toch ergens een eresaluut hebben gebracht!

NOTEN

- 1 Vandenbroecke (C.). *Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk*. Leuven, Kritak, 1984, p. 85.
- 2 Voor alle doop-, huwelijks- en overlijdensdata verwijzen we naar de parochieregisters van de desbetreffende gemeenten. De originele registers berusten in het rijksarchief te Beveren-Waas en zijn er raadplgbaar op microfilm. Fotokopieën van deze registers zijn ook kosteloos te raadplegen in het Documentatie-
- centrum te Melle, Brusselsesteenweg 395. De registers zijn chronologische samengesteld, de data in de tekst vormen dus de referentie. Qua spelling van de familienamen hebben we een uniforme schrijfwijze aangehouden ondanks de variabele schrijfvormen in de eigentijdse bronnen. Voor de voornamen hebben we zoveel mogelijk de Vlaamse variant gebruikt i.p.v. de latijnse naam uit de parochieregisters.
- 3 R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, nr.110, Staat van goed van Suzanna Van Den Driessche: 'thaeren tweeden huywelijkke met wilent Gillis Aveth'.
- 4 R.A.Brugge, *Brugse Vrije*, Iste reeks, nr. 8253, los blad in het schutblad van de Rekeninge purgatieve van Maria Fierens, overleden huisvrouw van Jan Minnaele. Dit losse, toegevoegde blad is zijn testament.
- 5 Het huwelijk van Suzanna en Gillis staat niet genoteerd in het parochieregister van St.-Jan-in-Eremo. De huwelijksdatum is geschat aan de hand van de geboortedatum van het (vermoedelijke) eerste kind.
- 6 In de uiterste noord-west hoek van onze provincie waren de landmaten van het Brugse Vrije in gebruik: 1 gemet = 300 vierkante roeden = 4414,5 m². R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, Nr. 110, Staat van goed van Suzanna Van Den Driessche.
- 7 R.A.Brugge, *Brugse Vrije*, nr. 4867, Parochierekeningen St.Jan-in-Eremo, 1685-1690.
- 8 Het koppel had mogelijks nog meerdere kinderen, er is een onnatuurlijke geboorteinterval van ca. 6 jaar tussen het eerste en tweede kind.
- 9 R.A.Brugge, *Brugse Vrije*, nr. 16.578, f°. 132. Staat van goed van Gillis Aveth.
- 10 Vandenbroecke (C.). *Op. cit.*, p. 70.
- 11 De doopakte van Anna vonden we niet terug, haar bestaan blijkt alleen uit het testament van haar vader en een toegevoegde notitie van een voogd van ambtswege. Er was dus

- geen familie die kon(of wou) als voogd fungeren.
- 12 Natuurlijke kinderen konden niet erven van hun biologische vader, alleen van hun moeder. Per testament kon eenieder echter tot maximum 1/3 van zijn goederen vrij legateren.
- 13 R.A.Gent, *Sint-Jan-in-Eremo*, kerkfabriek nr.12.
- 14 R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, Nr. 97, Staat van goed van Joos Duerynck fs. Jacob.
- 15 R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, 804ter, Ommeloper van St.Jan-in-Eremo. Zoon Jan wordt vanaf 1692 vermeld als 'gebruycker' van de gronden die voordien door Joos werden bewerkt.
- 16 Zijn grafscript is via een handschrift uit 1859 bewaard gebleven, de zerk zelf is nu verdwenen. Zie DHANENS (E.). Inventaris van het kunstpatrimonium van Oostvlaanderen. Tweede aflevering: kanton Kaprijke. *Cultureel jaarboek voor de provincie Oostvlaanderen*, 1953, III, p. 80
- 17 In de overlijdensnotitie van het naamloos kind van Jan Raes d.d. 19 augustus 1683 wordt zij vermeld als vroedvrouw.
- 18 R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, nr.110, Staat van goed van Suzanna Van Den Driessche.
- 19 R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, nr 184, Staat van goed van Judocus Van Sleeuwhaege. melding in het X-contract.
- 20 R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, nr. 218, Staat van goed van Adriana Camerbeke.
- 21 Vandenbroecke (C.). *Vrijen en trouwen van de Middeleeuwen tot heden*. Zaventem, Elsevier, 1986, p.153-154.
- 22 R.A.Brugge, *Modern Archief*, Iste reeks, nr. 558, Volkstelling 1748, de prochies Sint-Laureins en Sint-Jan-in-Eremo.
- 23 We vonden geen directe gegevens over zijn vermogen. Zijn eerste vrouw Anna Maria De Craene werd met een dienst eerste klasse begraven te St.-Laureins. Hijzelf en zijn dochtertje werden begraven in het kerkje van St-Jan-in-Eremo. Deze gegevens zijn een aanwijzing voor een zekere welstand.
- 24 R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, nr.287, Staat van goed van Franciscus De Taeye.
- 25 VANNOPPEN (H.), STEENKISTE-PIL (G.) en VANKEIRSBILCK (E.). *Streekdrachten in de provincie West-Vlaanderen*. In: VANNOPPEN (H.) red. *Streekdrachten in onze gewesten*. Gent, Stichting Mens & Cultuur, 1994 i.s.m. de Streekdrachtencommissie van het Instituut voor Vlaamse Volkskunst, p. 274-275.
- 26 SCHIPPER-VAN LOTTUM (M.G.A.), Sieraden, nader bekeken aan de hand van advertenties uit de Amsterdamse Courant tussen de jaren 1672 en 1740. *Antiek*, 18, 1984, nr. 9.
- 27 R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, nr. 287, Staat van goed van Anne Marie Herbout. Deze was de welstellende vrouw van een rijke paardenboer die in 1765 overleed en van wie de staat van goed zich in dezelfde bundel bevindt als deze van Francies De Taeye. Twee werkpaarden met hun 'arnas', een jaarlijks veulen en een kachtel (zoogveulen) worden samen geschat op 54 ponden. Een zwarte merrie van 7 jaar wordt geschat op 24 ponden 10 schellingen. Haar totale juwelenbezit werd slechts op 20 ponden 15 schellingen geschat.
- 28 R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, nr. 310, Staat van goed van Joseph Boelens.
- 29 R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, nr. 365, Staat van goed van Joannes Bollé.
- 30 S.A. Eeklo, *Oud Archief*, nr. 2095, Staat van goed van Bernard Coppens.
- 31 SEYNAEVE (E.). *De Franse perceptie van de Boerenkrijg. Leiedepartement jaar VII (1798-1799)*. Izegem, Hochepiet, 1998, p.11.

- 32 S.A.Eeklo, *Oud Archief*, nr. 2049, Cornelis De Wever verkoopt via notaris R.H. Dauwe zijn recht op bijlevinge op de goederen van Maria Jacoba Van Sleeuwhaegen aan haar twee schoonzoons
- 33 Joos De Clercq was eigenaar van een hofstede en zo'n 70 gemeten grond.
- 34 R.A.Gent, *Ambacht Maldegem*, nr. 114, Staat van goed van Joos De Clercq.
- 35 Uit hoofde van hun vrouw.

BAKKERIJMUSEUM

Bij het verlaten van de autosnelweg in Veurne (afrit 1) ziet U rechts onmiddellijk de schilderachtige gebouwen liggen van de 17de eeuwse Zuidgasthuishoeve waar het Bakkerijmuseum is ondergebracht.

Op een mote staat ons sierlijk molentje "Duveltje der Nachten". Deze éénmansstaakmolen werd in 1995 ingehuldigd en zal in de nabije toekomst gebruikt worden om in eigen behoeften van bloem te voorzien.

In het uitzonderlijk kader van het vroegere woonhuis vindt U een collectie primitieve gebruiksvoorwerpen, prachtige vormen en machines van de brood-, banket-, suikerbakkerij, ijsbereiding, chocolaterie, hostie- en wafelbak.

Ons snoepwinkeltje en bakkerijtje anno 1900, de Leuvense stoof en de oude houtoven doen U dromen van lang vervlogen tijden.

Het 14de eeuwse keldertje is omgevormd tot een tijdelijke tentoonstellingsruimte.

In de vroegere melkstal werd een nieuwe bakdemonstratieruimte met gezellige gelagzaal ondergebracht.

U kunt er tevens op het videoscherm de evolutie volgen "Van graan tot brood".

Een aparte tentoonstelling toont U "Historische en hedendaagse broden uit de wereld". Geleid bezoek steeds mogelijk op afspraak.

Tijdens de schoolvakantie : telkens op dinsdag bakdemonstratie doorlopend van 10 tot 16 uur. (Uitgezonderd feestdagen).

ALVAST HARTELIJK WELKOM !

1 APRIL - 30 SEPTEMBER:

10-12 u. En 14-18 u. (weekend 14-18 u.)

1 OKTOBER - 31 MAART:

14-17 u. (gesloten op zaterdag)

GESLOTEN OP VRIJDAG (uitg. juli en augustus)

Albert I-laan, 2, 8630 Veurne - tel. 058/31.38.97 - fax 058/31.24.71